

Un trencaclosques de 700 anys

La febre anticlerical que va esclatar amb la Guerra Civil va tenir conseqüències funestes per al patrimoni artístic. Un dels molts exemples és el de l'escultura gòtica dedicada a la Mare de Déu de Pedra d'Àger (Noguera), que va ser estimbada per un barranc. Els veïns se'n van emportar fragments a casa i seixanta anys després, n'han retornat sis anònimament.

La Mare de Déu de Pedra es venera al Montsec des de temps immemorials. Al segle XIV es va esculpir una imatge en el seu honor que presidia una ermita que porta el seu nom. El 1936, aquesta escultura gòtica va ser estimbada per un barranc sense miraments. Però amb la mateixa alegria que es destruïa aquest patrimoni va arribar el penediment. No pels remordiments d'haver destrossat una obra d'art, sinó perquè es tractava d'una marededéu amb el culte molt arrelat a la zona i es barrejaven sentiments. Meitat fe, meitat superstició, els veïns del Montsec no estaven tranquils. I si hi havia un càstig diví? Així que tan bon punt es va calmar l'ambient, qui més qui menys va anar fins al peu de l'ermita per recuperar algun fragment de la Mare de Déu de Pedra i expiar el pecat. Aquests trossets es van guardar de manera secreta en domicilis particulars. En un primer moment perquè no resultava gaire revolucionari endur-se a casa una imatge religiosa i, després, per por de les represàlies franquistes.

Era de domini públic, però es va decidir passar pàgina amb una efectiva llei del silenci. Tal com ha passat amb tants d'altres episodis de la Guerra Civil, es va optar per l'oblit com el millor remei per tancar ferides. Es va encarregar una rèplica de la imatge a l'escultor lleidatà Víctor Manuel Pallarés i es va recuperar la veneració com si res no hagués passat. Amb l'arribada de la democràcia no van millorar les coses, perquè després el fantasma de l'espoliació va planar sobre la vall. Als veïns els feia por que els acusessin d'haver-se apropiat indegudament d'aquest patrimoni i van continuar

callant. Sortosament, la història (complicada) va camí de tenir un final feliç.

Ara fa dos anys es van fer unes obres a l'ermita que va ser escenari de la barbàrie. El capellà, mossèn Josep Jordan, i l'historiador de l'art de la Universitat de Lleida Francesc Fité, natural d'Àger, van iniciar una campanya per tal de recuperar l'escultura. Sabien que els caldria molta paciència. Havien de guanyar-se la gent de la vall d'Àger i ho van saber fer. Van tornar a la càrrega coincidint amb la tradicional fira que se celebra a l'hivern. En els darrers anys és una activitat més cultural que agrícola, així que es va organitzar l'exposició "Mares de Déu de la Vall d'Àger". Segons explica Fité, "era una manera que el poble recuperés l'orgull del seu patrimoni". En aquesta mostra s'hi podia veure l'únic fragment original conservat, així com una antiga fotografia en blanc i negre. Aquesta pedra gòtica es va posar damunt d'una taula prou grossa com per acollir més restes i es va fer una nova crida a la població per retornar els fragments que hi hagués a les cases. La possibilitat de retornar-los anònimament i la garantia que no es volia criminalitzar ningú, sinó recuperar el patrimoni històric i artístic d'Àger, han animat els veïns a fer el pas i ja hi ha sis fragments custodiats a l'església parroquial de Sant Vicenç. Encara queda molta feina a fer i sembla gairebé una utopia aconseguir completar aquest gran trencaclosques, però tenint en compte l'èxit de la campanya i el bon estat de les peces recuperades, la restauració de la Mare de Déu d'Àger és més propera.

La notícia és esperançadora. A més, ha coincidit amb la recuperació de dos frag-

ments de la relíquia del Sant Drap de Lleida, el suposat bolquer de Crist, del qual s'havia perdut la pista l'any 1938. Ara es confia a continuar recuperant el patrimoni desaparegut de la Seu Vella. Com ja és sabut, Felip V va fer tancar la catedral i la va convertir en una insòlita caserna militar. Bona part dels tresors del bisbat de Lleida es van dispersar per les diferents parròquies, però hi va haver obres que es van perdre. Algunes van acabar en museus estrangers. D'altres en antiquaris. Però també n'hi ha algunes que han desaparegut sense deixar rastre i que els experts estan convençuts que no s'han mogut de Lleida.

Una prova que aquesta tesi no és desgavellada es va poder comprovar l'any passat, durant la gran exposició del DCCC aniversari de la col·locació de la primera pedra de la Seu Vella. Es va intentar recompondre el retaule major, una meravella feta en alabastre pel mestre Bartomeu de Robió el segle XIV. El Museu Diocesà de Lleida en té algun fragment, però aquesta obra ha estat molt dispersada. Durant l'exposició es van poder veure, per exemple, la *Reprovació d'Adam i Eva*, que es conserva al Fine Arts Museum de San Francisco, així com la figura d'un Rei Mag agenollat que ha fet cap al Musée Goya de Castres. No van ser les úniques peces exposades. També es podia veure una fotografia en blanc i negre pertanyent al fons Porta de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. Es tractava d'un fragment del retaule fotografiat a Lleida a la dècada dels cinquanta. Com que el fotògraf treballava en l'àmbit privat, s'ha de pressuposar que aquesta obra d'art era en propietat d'un particular.

La directora del Museu Diocesà de Lleida i experta en la Seu Vella, Montserrat Macià, confia que algun dia surti a la llum "aquesta i d'altres peces". Els conservadors no les volen prendre als actuals propietaris. "Documentant i inventariant aquest patrimoni dispers ja tindriem molt de guanyat", adverteix. La porta no està tancada. A Abella de la Conca (Pallars Jussà) s'ha aconseguit de recuperar un retaule gòtic que des de feia més de trenta anys era amagat en cases particulars del poble. Tot va començar el 1972 quan es van emportar d'Abella el magnífic retaule del Roser. Després

Dalt a l'esquerra, aquesta antiga fotografia demostra com era la imatge gòtica de la Mare de Déu de Pedra del 1938. A la dreta, l'escultor lleidatà Victor Manuel Pallarès va recrear l'escultura gòtica i aquesta és la imatge que es venera actualment a l'ermita. A sota, dos dels fragments retornats anònimament a l'església d'Ager. En un d'ells s'aprecia clarament la mà de la mare de Déu.

El ric patrimoni artístic d'Ager no es limita tan sols a la seva celebrada col·legiata, una de les joies del gòtic català, en ple procés de restauració.

ANNA SÀEZ

S'ha recuperat una mà, part del rostre i de la vestimenta

L'escultura de la Mare de Déu de Pedra, del segle XIV, estava feta en pedra policromada, com ho demostren els sis fragments de l'escultura que han estat retornats pels veïns d'Àger. Un d'aquests fragments correspon a les faldilles de la verge, que llueïen un delicat estampat que s'entreveu a través dels plecs. Del cap s'han conservat un petit tros en què encara hi ha dibuixada la cella, així com un altre en què s'aprecien la boca i la barbeta. Una altra part de l'escultura que ha arribat gairebé intacta al segle XXI ha estat la mà amb què aquesta Mare de Déu aguantava el Nen. La punta dels dits està mutilada, però es conserva prou bé i encara s'hi distingeix l'anell original. Encara hi ha una altra pedra que correspon a la part de l'espatlla de l'escultura. Es pot intuir per les restes de policromia del vestit, així com pels guarniments de la capa. Pel que fa als colors, sorprèn la nitidesa amb què han sobreviscut els blaus i els daurats que, d'altra banda, no van ser respectats en la moderna imatge, que va apostar per una gamma molt més suau i que va endolcir els trets de la verge. En tot cas, amb els fragments i la documentació gràfica, queda palès que era una escultura de gran importància. I no tan sols pel seu valor artístic, sinó religiós i social. Una cosa semblant passa amb l'ermita de la Mare de Déu de Pedra, un conjunt format per una capella romànica dels segles XI-XII i un santuari dels segles XVI-XVII. Res a veure amb la impressionant col·legiata de Sant Pere d'Àger, una de les joies del gòtic català. Però malgrat la seva modèstia, l'ermita de Pedra no deixa de ser un centre espiritual indiscutible per a tot el Montsec. Potser per això la Mare de Déu de Pedra ha gaudit d'aquesta segona oportunitat que no tot el patrimoni eclesiàstic ha tingut.

d'una increïble història judicial i policial, la peça va ser recuperada, però la van traslladar al Museu Diocesà d'Urgell. A Abella no es va perdonar el que es considerava un altre robatori i els veïns van decidir castigar el bisbat desmuntant el retaule de la Pietat i amagant-ne els fragments per diferents cases del poble. El 2002, després de moltes gestions, Generalitat, veïns i bisbat van arribar a un acord que pretenia evitar que el retaule s'acabés perdent del tot (és de fusta). Sense que hagi transcendit com ni quan, Abella va retornar les diferents peces del retaule de la Pietat i l'obra va poder ser restaurada al Centre de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat i resta a l'espera de ser instal·lada a l'església del poble, que, primer, caldrà rehabilitar.

Amb aquests antecedents, tot és possible i a Àger hi ha qui ja confia tornar a veure la Mare de Déu de Pedra gòtica. Apeçada, però sencera. De moment, l'església de Sant Vicenç continua oberta a l'espera de rebre més peces.

Anna Sàez